

Bete

Bete som foder är ibland en dåligt utnyttjad resurs. Förr var det ont om beten och man betade all mark som gick att beta. Idag är det tvärt om och det är brist på betesdjur för att hålla marker öppna och bevara den biologiska mångfalden.

Den lagstadgade betesperioden ska inte bara ses som ett krav och en del i god djuromsorg, den ska även ses som en resurs. När betet är som bäst kan det faktiskt jämföras med kraftfoder i både smaklighet och innehåll, men det krävs då planering och bra skötsel av betet. Betet kan också ge inkomster i form av miljöersättningar. Naturbetesmarker har högt biologiskt/ekologiskt och kulturellt värde och idag är många arter som trivs i naturbetesmark hotade.

Nötkreatur som betesdjur

- Nötkreatur sliter av växterna med tungan (betar ej selektivt)
- De väljer smakliga partier
- Vegetationens höjd är viktig, men även betets täthet har betydelse
- Kan ej kompensera lågkvalitativt bete
 - Yngre och producerande djur behöver ett relativt bra bete

Nötkreatur sliter av växterna med tungan och betar därmed inte särskilt selektivt. De väljer smakliga partier snarare än enskilda växter när de betar. En viktig faktor för "födointaget" är vegetationens höjd, men även betets täthet har betydelse. Nötkreatur kan endast till viss del kompensera ett lågkvalitativt bete med ökat födointag, vilket gör att framförallt yngre och producerande djur behöver ett relativt bra bete.

Bete – mer än 50% av kornas foderstat

Bete är billigt foder om man utnyttjar det på rätt sätt och sköter det under säsongen. För nötkreatur rekommenderas en beteshöjd på 9-14 cm innan betessläpp för att djuren ska kunna få i sig tillräckligt mycket vid varje tugga. Men när det gäller naturbetesmark ska man inte vänta innan betet ser långt ut för då kan betesväxterna redan vara förväxta och då har de tappat mycket i näringsinnehåll. För att utnyttja betet optimalt få man vara uppmärksam och agera när det är dags. När djurens behov och betesmarkens avkastning är i balans utnyttjas betets potential optimalt. Men det gäller att vara uppmärksam på ungdjur som växer då deras foderbehov ökar samtidigt som betets avkastning minskar.

- Släpp tidigt
- Rotationsbete oftast bäst avkastning både på djur och bete
- Anpassa beläggningen!
- Tumregel: Efter halva sommaren, halva beläggningen

Beteststillväxt följer inte djurens behov

Djurslag	Ålder	Beläggning, djur per hektar				Förväntad tillväxt, g/dag
		Åkermarksbete, gödlat med 80 kg N		Naturbetesmark		
		Försommar	Sensommar	Försommar	Sensommar	
Kviga	< 1 år	8	4	4	2	650
Kviga	>1 år	4	2	2	1	700
Tjur	ca 1 år	6	3	3	1,5	900
Stut	< 1 år	8	4	4	2	700
Stut	>1 år	4	2	2	1	950
Diko med kalv		3	1,5	1,5	0,75	Kalvtillväxten varierar med djurmaterialet

Betets näringsinnehåll

- Omsättbar energi - MJ/kg ts
- Råprotein
- NDF (vuxna djur orkar äta 1,1% av sin vikt)

Tabell 2. Åkermarksbetets näringsvärde för idisslare.
(Ur Fodertabeller för idisslare 1999. Rapport 247, Inst. för husdjurens utfodring och vård, SLU.)

	Bete					
	Tidig försommar	Försommar	Högsommar	Sensommar	Förvuxet Försommar	Förvuxet Sensommar
Per kg ts						
Energi, MJ	11,5	11,0	10,5	10,8	10,1	9,5
Råprot., g	210	190	170	210	92	110
Råfett, g	20	20	20	20	20	20
AAT, g	78	76	73	74	76	72
PBV, g	75	59	43	81	-38	-14
NDF, g	420	480	510	470	540	

Kaliciumvärden utelämnade p.g.a. stor variation. Ca-innehållet beror främst av andelen baljväxter resp. gräs.

Tabell 3. Näringsvärde i några gräs som är vanliga i naturbetesmarker.
(Ur Fodertabeller för idisslare 1999. Rapport 247, Inst. för husdjurens utfodring och vård, SLU.)

	Ängskavle, ängsgröe, rödven, ängshavre		Tuvtåtel		Färsvingel	
	Före axgång	Efter axgång	Före axgång	Efter axgång	Före axgång	Efter axgång
	Per kg ts					
Energi, MJ	11,1	10,5	9,4	6,1	9,4	9,4
Råprot, g	167	110	135	93	97	101
Råfett, g	20	20	20	20	20	20
AAT, g	81	78	72	51	72	72
PBV, g	27	-24	12	6	-26	-22
NDF, g	491	593	521	622	612	626

Betessystem

Kontinuerligt bete

Samma djur har tillgång till hela betesmarken hela tiden. Betet blir dåligt utnyttjat, ca 50 %, då delar av betet hinner förväxa och det kan bli stora rator. Kontinuerligt bete kan passa då man har stora naturbetesmarker med låg avkastning och varierad vegetation.

Styrd storfälla

Kontinuerligt bete som delas av med ett lättflyttbart stängsel, då kan man reglera betesarealen efter djurens behov. Eventuellt behöver den del som inte betas putsas eller skördas.

Rotationsbete

Betet delas in i flera fällor där djuren får beta en fälla i taget. Det ska vara hög belägningsgrad i fällorna för att få god avbetning. När djuren flyttas till nästa fälla får föregående fälla växa ostört fram till nästa gång djuren kommer tillbaka. Tidigast två veckor efter avbetning bör djuren komma tillbaka. Rotationen bör göras snabbare på försomaren och hinner inte någon fälla betas av så bör man putsa eller skörda den.

Stipbete

Vid stripbete flyttar man ett enkelt elstängsel inom en fälla med någon eller några dagars mellanrum. Man ger djuren tillgång till nytt bete ofta. I detta system blir arbetsåtgången hög och man bör ha ett stängsel som är lätt att flytta.

Sambete

Man har olika djurslag betar samtidigt. För var det vanligt att sambeta, nu är det inte lika vanligt. Ibland kan sambete användas för att förbättra produktionen på betet, det är vanligare i de länder där de har betesbaserad djurhållning och inte lika vanligt i Sverige. Sambete ger både bättre djurproduktion och landskapskötsel. Om de olika djurslagen inte är vana med varandra rekommenderas en viss försiktighet om man använder höstar ihop med nötkreatur eller får. Är de vana vid varandra innebär sambete inga praktiska problem.

Växelbete

Vid växelbete låter man ett djurslag putsa markens betesmarken direkt efter ett annat djurslag. De olika djurslagens betesvanor utnyttjas och minskar därmed risken med ratbildning runt gödselhögar. Betet behöver dock ha en viloperiod efter en ordentlig avbetning.

	Andel av fodret i procent olika växtslag som föda. (Efter G Björnhag, 1989)			
	Häst	Nötkreatur	Får	Get
Gräs	90	70	60	20
Örter	4	20	30	20
Löv	6	10	10	60

Hur mycket växer djuren?

- Stor variation
- Beror också på tillväxten på stallet
- Betesplanering
- Djurslag
- Kompensatorisk tillväxt
 - Period med låg tillväxt ger god tillväxt vid bättre förutsättningar. OBS! Tänk efter helst bra foder inne och ute.
- Effekt av gård och betestyp
- Betesmark och ras
- Vad ska kalvarna användas till (intensiv, extensiv)

Produktionskontroll

Har du koll? (Djuren? Betena?)

- Gör en tillväxtplan
- Väg djuren
 - Betessläppning, installning och mitt i vintern
- Beräkna tillväxt
- Justera foderstat

Vatten på betet

- Ska vara lättillgängligt
- Helst ska flera kunna dricka samtidigt
- Lakterande djur – mycket vatten krävs
- Betets vatteninnehåll

Ha koll på betet

- Gör en betesplan
- Vartannat år på permanenta beten?
- Återväxtbeten
- Lista på djuren
- Planera minskad beläggning

Underlätta betet

- Transport
- Grindar
- Fyrhjuling
- Hund
- Häst

För bästa betesutnyttjande

- Släpp djuren tidigt
- Planera innan
- Flytta ofta
- Överskatta inte höstbetet!!
 - Tillskottsutfodra
 - Stalla in i tid

Avvänjning och installning

- Ha en plan!
- Avvänj vid rätt tid.
- Skilj tjur och kvigkalvar från varandra tidigt!!!!

Läs vidare och länktips:

Boken "Bete" från Jordbruksverket

Nötkreatur på betet, Jordbruksinformation 11-2006 Jordbruksverket

Tillsyn av betande djur, Jordbruksverket

Bra Bete, Jordbruksverket

Naturbetesmarker – en resurs för ungdjuren, Jordbruksverket

Naturbetesmarker – en resurs för dikalvproduktionen, Jordbruksverket

www.jordbruksverket.se

www.lansstyrelsen.se